

DE KIEZERS VAN GROENLINKS EN DE SP

Ph. van Praag jr. en E. Couvret

1. Inleiding

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van maart 1994 deden GroenLinks en de Socialistische Partij (SP) het opvallend goed. GroenLinks behaalde 380 zetels, tachtig meer dan vier jaar eerder. De SP veroverde 126 zetels, een winst van 56 zetels. Het resultaat van de SP werd goed geacht voor twee à drie zetels in de Tweede Kamer. GroenLinks zou omgerekend stijgen van zes naar twaalf kamerzetels.¹

Bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer in mei 1994, twee maanden later dus, bleken de electorale verhoudingen enigszins anders te liggen. De SP wist weliswaar voor het eerst in de Kamer door te dringen met twee zetels, maar het aantal op de SP uitgebrachte stemmen was met ongeveer 35.000 teruggelopen. Dat was opmerkelijk, omdat de SP slechts in 53 gemeenten aan de raadsverkiezingen had deelgenomen terwijl de partij in alle kamerkieskringen deelnam aan de verkiezingen voor de Tweede Kamer. Een derde kamerzetel, waar de partij op gehoopt had, ging door het teruglopende stemmenaantal verloren. De SP was desondanks tevreden over de uitslag.²

Het resultaat van GroenLinks was een zware teleurstelling voor de partij. In plaats van de verwachte winst van twee of meer kamerzetels verloor de partij er één. Net als in 1989 slaagde de partij er niet in om uit het electorale dal te klimmen waarin de kleine linkse partijen, die aan de basis stonden van GroenLinks, eigenlijk al sinds 1977 verkeerden.³ In een uitgebreide analyse van de eigen campagne kwam GroenLinks tot de conclusie dat het al langer bekende gegeven dat de partij nauwelijks op een trouwe eigen electorale achterban kon rekenen, in 1994 sterk gestimuleerd was door een zwakke en weinig consistente verkiezingscampagne. In de campagne had het ontbroken aan een duidelijk politiek profiel. Bij de vele losstaande campagneactiviteiten leken stijl en esthetiek vaak de boventoon te voeren. Het werken met twee lijsttrekkers schiep verwarring, terwijl het optreden van het duo soms weinig gelukkig was.⁴

Voor zowel GroenLinks als de SP gold in 1994 dat men last had van het uitspelen van de machtsvraag door de PvdA. Sinds 1977, toen het minister-presidentschap van J. den Uyl door de PvdA bewust tot inzet van de verkiezingen werd gemaakt, stelt de PvdA in de laatste weken van de campagne de

vraag centraal welke partij de grootste zal worden en daarmee het voortouw mag nemen bij de formatieonderhandelingen en, in principe, na geslaagde onderhandelingen de minister-president mag leveren. Veel kiezers met duidelijk linkse opvattingen en veel kritiek op de PvdA, blijken hier in de praktijk gevoelig voor te zijn. Bij de gemeenteraadsverkiezingen stemmen ze volgens hun eerste politieke voorkeur, maar bij de Tweede-Kamerverkiezing kiezen ze vaak op basis van strategische en machtspolitieke overwegingen voor de PvdA.

Voor GroenLinks verschilt de electorale situatie in 1998 niet fundamenteel van de situatie in 1994. In de peilingen staat men al lange tijd op een zeer substantiële winst. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 4 maart 1998 slaagde de partij er niet alleen in het zeer goede resultaat van de raadsverkiezingen van 1994 vast te houden, maar wist zij dat nog met enkele tientallen zetels uit te bouwen. Omgerekend naar kamerzetels zou de uitslag goed zijn voor vijftien zetels.

Voor de SP geldt eveneens dat de peilingen en de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen uitzicht bieden op forse winst bij de kamerverkiezingen van 6 mei. Mede doordat de SP in iets meer gemeenten deelnam dan vier jaar geleden, wist zij het aantal raadszetels uit te breiden tot ruim 170. Omgerekend was het stemmenaantal van de SP goed voor zeven zetels.

De vraag is of beide partijen de gunstige uitslag van de raadsverkiezingen dit keer wèl kunnen vasthouden, of dat een belangrijk deel van hun kiezers bij de Tweede-Kamerverkiezingen op de valreep zal besluiten om toch maar PvdA te stemmen. Mochten de partijen na de gemeenteraadsverkiezingen een deel van hun kiezers zien vertrekken, dan rest de vraag of de SP in dezelfde mate last zal hebben van het uitspelen van de machtsvraag door de PvdA als GroenLinks.

In deze bijdrage zal de uitkomst van de verkiezingen voor de Tweede Kamer niet voorspeld worden. Wel zal worden nagegaan wat de maatschappelijke achtergrond is van de kiezers van SP en GroenLinks, en in welke mate hun politieke opvattingen met elkaar overeenkomen. Daarbij zal ook de vraag aan de orde komen of beide partijen elkaars concurrent op de kiezersmarkt zijn, en of er aanwijzingen bestaan dat de kiezers van de ene partij meer gevoelig zijn voor de electorale zuigkracht van de PvdA dan die van de andere.

2. De data

Onderzoek naar de electorale achterban van de SP en GroenLinks wordt altijd enigszins belemmerd door het feit dat in een reguliere representatieve landelijke steekproef weinig kiezers van beide partijen zitten. De data over de maatschappelijke achtergronden van de kiezers voor dit artikel zijn daarom ontleend aan de Nipo-weekpeilingen uit 1997. Het gaat om 1.364 kiezers van GroenLinks en 718 van de SP, die bij verschillende metingen

hebben aangegeven op één van beide partijen te stemmen als op dat moment verkiezingen zouden zijn gehouden. Daarnaast zijn data gebruikt die zijn verzameld in het kader van het gemeenschappelijk verkiezingsonderzoek van *de Volkskrant*, het Nipo en de Universiteit van Amsterdam. Daartoe is gebruik gemaakt van het Nipo-telepanel, een representatieve steekproef uit de Nederlandse bevolking die wekelijks een vragenlijst invult.⁵ Het gaat daarbij met name om de politieke opvattingen van de kiezers die op het moment van ondervraging te kennen gaven op GroenLinks of de SP te stemmen. Omdat het om vrij kleine groepen potentiële kiezers op beide partijen gaat, worden slechts de gemiddelde scores van deze groepen vermeld. Het gaat om metingen die zijn verricht in september 1997 en februari 1998.⁶

3. Het sociaal-economisch profiel

De achtergronden van de GroenLinks-kiezer zijn gedeeltelijk bekend. In de evaluatie van GroenLinks van de verkiezingen van 1994 staat te lezen dat de kiezer op deze partij relatief vaak jong en alleenstaand is, vaak in één van de grote steden woont en hoog opgeleid is.⁷ Over het profiel van de SP-kiezer is veel minder bekend. Soms wordt wel verondersteld dat het in sterke mate om laagopgeleide burgers gaat, met een relatief gering inkomen, al dan niet afhankelijk van een uitkering. Een dergelijk profiel zou wijzen op een sterk contrast met het profiel van de GroenLinks-kiezer.

Tabel 1. *Leeftijdsopbouw (in %)*

Leeftijd	Gehele electoraat	GL-kiezers n=1364	SP-kiezers n=718
18 - 24 jaar	12	22	12
25 - 34 jaar	22	23	18
35 - 44 jaar	20	21	22
45 - 54 jaar	17	17	20
55 - 64 jaar	12	10	16
65 jaar of ouder	17	7	13
totaal	100	100	101
gem. leeftijd		38,5	43,8
% vrouwen	51	47	39

Wat betreft de leeftijdsopbouw van de electorale achterban van de SP en GroenLinks is dit inderdaad het geval. De data uit tabel 1 laten enkele opvallende verschillen zien tussen de (potentiële) kiezers van beide partijen. De kiezer van GroenLinks is met 38,5 jaar gemiddeld vijf jaar jonger dan de SP-kiezer. Deze laatste is ongeveer een jaar ouder dan de gemiddelde Nederlandse kiezer. De verschillen komen vooral tot uiting in de steun in de groep kiezers jonger dan 34 jaar, en bij de kiezers ouder dan 55 jaar. Terwijl 45% van de kiezers van GroenLinks jonger is dan 34 jaar, ligt dat percentage bij de SP op 30%. Daarentegen is 29% van de kiezers van de SP ouder dan 55 jaar, bij GroenLinks is dat slechts 17%. De leeftijdsopbouw van de SP-achterban vertoont sterke overeenstemming met de opbouw van de gehele Nederlandse bevolking.

Mannelijke kiezers zijn met ruim 60% in het SP-electoraat sterk oververtegenwoordigd (zie tabel 1). Ook bij GroenLinks is dat enigszins het geval.⁸

Tabel 2. Hoogst genoten, al dan niet voltooide, opleiding van hoofdkostwinner (in %)

Opleiding	Gehele electoraat	GL-kiezers n=1364	SP-kiezers n=718
Lager onderwijs	11	3	5
LBO	22	9	18
MAVO	15	9	15
MBO	23	16	21
HAVO/VWO	8	7	6
HBO/WO	19	56	35
weet niet/ wil niet zeggen	1	0	0
totaal	99	100	100

Oudere kiezers zijn gemiddeld wat lager opgeleid dan jonge kiezers. Dat beeld blijkt ook uit het opleidingsniveau van de kiezers van GroenLinks en SP (zie tabel 2). Ruim 10% van GroenLinks-kiezers heeft lager onderwijs of LBO, bij de gemiddeld wat oudere SP-kiezer ligt dat percentage bijna twee maal zo hoog. De gemiddelde GroenLinks-kiezer is veel hoger opgeleid dan de SP-kiezer, maar ook bij de SP vindt men in vergelijking met de opleiding van de gehele Nederlandse bevolking relatief vaak kiezers met HBO of een academische opleiding.

De godsdienstige achtergrond van de kiezers van beide partijen vertoont geen grote verschillen. Bij beide partijen geeft 58% aan zichzelf niet tot een kerkelijk genootschap te rekenen. De grootste kerkelijke groep wordt bij beide partijen gevormd door de katholieken met rond de 25%, gevolgd door de groep nederlands-hervormden met ongeveer 7%.

Tabel 3. *Brutojaarinkomen huishoudens (in %)*

Inkomen (in guldens)	GL-kiezers n=1364	SP-kiezers n=718
minder dan 12.000	5	3
12.000 - 21.000	9	9
21.000 - 30.000	9	13
30.000 - 45.000	16	19
45.000 - 75.000	25	27
meer dan 75.000	22	15
weet niet/ wil niet zeggen	15	16
totaal	101	102
gemiddeld inkomen	55.260,60	50.425,70

De tabellen over de bruto-inkomens per huishouden en de indeling in welstandsgroepen laten zien dat de GroenLinks-kiezer in het algemeen in redelijk goede doen verkeert (zie tabel 3 en 4). Door het grote aantal jonge kiezers - met name studenten - kent GroenLinks in zijn achterban wel een relatief grote groep lagere inkomens.⁹ De SP is qua electoraal profiel zeker niet de partij van de onderkant van de Nederlandse samenleving: het gaat eerder om een dwarsdoorsnede van de Nederlandse bevolking. Dat blijkt ook als gekeken wordt naar het beroep van de electorale achterban van de SP. Deze wordt zeker niet gedomineerd door handarbeiders: slechts 8% geeft aan zichzelf als een geschoolde of ongeschoolde handarbeider te beschouwen. Verder is een kwart middelbaar employé. Ruim eenderde (35%) heeft geen beroep, studeert of is met pensioen. De cijfers voor GroenLinks wijken hier op enkele punten van af: de partij kent beduidend veel meer hogere employés onder zijn kiezers (22%), terwijl de groep zonder beroep/studeerend/gepensioneerd met 24% kleiner is dan die van de SP.

Tabel 4. Welstandsniveau (in %)

Welstand (VMO-definitie)	Gehele electoraat	GL-kiezers n=1364	SP-kiezers n=718
A	15	46.5	29.7
B boven	31	23.0	23.9
B onder	18	17.5	18.2
C	32	10.7	26.4
D	4	2.4	1.7
totaal		100.1	99.9

N.B.: A is het hoogste welstandsniveau

De woonsituatie van de gemiddelde kiezer van beide partijen verschilt niet sterk. Een kleine 60% van de SP-kiezer woont in een huurhuis; voor de GroenLinks-kiezer ligt dat iets lager met 53%. Veelal gaat het bij deze huurhuizen om lage flatwoningen of rijtjeshuizen. Ongeveer de helft van het landelijke electoraat woont in een huurhuis.

4. Regionale spreiding

De SP heeft haar eerste electorale successen gehaald op gemeentelijk niveau. In plaatsen als Oss en Nijmegen behaalde men in 1974 de eerste raadszetels. Andere bekende bolwerken waar men in de loop der tijd veel zetels wist te behalen, zijn onder andere Boxtel, Schijndel, Uden en Heerlen en in de randstad onder meer Zoetermeer, Leidschendam en Vlaardingen. Bij de raadsverkiezingen van 1994 kwam dat tot uiting in het feit dat meer dan de helft van de 126 SP-gemeenteraadsleden verkozen werd in de provincies Zuid-Holland en Noord-Brabant. In een aantal van deze SP-bolwerken is in de loop der tijd ruzie ontstaan in de plaatselijke afdeling. In sommige afdelingen heeft dat geleid tot afsplitsingen en zetelverlies in 1998.¹⁰

In eerder onderzoek is er reeds op gewezen dat de regionale spreiding van de SP-kiezers bij Tweede-Kamerverkiezingen in sterke mate is bepaald door haar lokale successen. In 1994 was er sprake van een duidelijke oververtegenwoordiging van SP-kiezers in de provincies Noord-Brabant, Zuid-Holland en Limburg.¹¹ De stijgende populariteit van de SP in de peilingen heeft aan deze regionale zwaartepunten geen einde gemaakt. Nog steeds is de partij sterk in het zuiden - zeker in vergelijking met GroenLinks - en zwak in het oosten (zie tabel 5). Opmerkelijk is ook dat de SP in de steden

met meer dan 100.000 inwoners (de C5 categorie van het CBS) een kleiner deel van haar aanhang heeft dan GroenLinks (36% versus 44%). De aanhang van GroenLinks is wat gelijkmatiger over het land verdeeld. Slechts de provincie Noord-Holland sprong er in 1994 uit met 23% van het totaal aantal gemeenteraadszetels. In een oud CPN-bolwerk als Oostzaan heeft GroenLinks in maart 1994 zijn hoogste score behaald met 34,2%

Tabel 5. Regionale spreiding (in %)

	Gehele electoraat	GL-kiezers n=1364	SP-kiezers n=718
de drie grote steden	17	16,2	16,4
rest Westen	28	23,7	17,4
Noord	11	13,5	16,8
Oost	20	25,3	20,8
Zuid	24	21,3	28,7
totaal	100	100,0	100,1

5. Politieke herkomst

De groeiende aanhang van SP en GroenLinks in de peilingen in 1997 had op hoofdlijnen een gemeenschappelijke politieke herkomst. Beide partijen haalden een belangrijk deel van hun nieuwe kiezers van respectievelijk PvdA en D66, en verloren veel minder kiezers uit 1994 aan de PvdA. Opvallend is wel dat een aanzienlijk groter aantal voormalige kiezers van GroenLinks is overgestapt naar de SP, maar dat er praktisch geen kiezers zijn die de SP verlaten voor de partij van P. Rosenmöller (zie tabel 6). Toch is de gemiddelde stemkans voor GroenLinks onder SP-kiezers met 5.5 hoger dan de stemkans voor de SP onder GroenLinks-kiezers (4.4). Het beeld dat SP-kiezers van GroenLinks hebben is ook positiever dan het beeld van GroenLinks-kiezers over de SP.

Door de politicoloog Tillie is nagegaan in welke mate het potentiële electoraat van deze twee partijen elkaar overlapt. Uit zijn analyse blijkt dat in september 1997 83% van de SP-kiezers ook potentiële GroenLinks-kiezers zijn, terwijl van de GroenLinks-kiezers slechts 59% potentiële SP-kiezer is.¹² Ondanks deze voor GroenLinks gunstige concurrentiepositie tegenover de SP, is de partij er na 1994 niet in geslaagd kiezers bij de SP weg te halen. Als nieuwkomer in de landelijke politiek, waarschijnlijk profiterend

van de ruime aandacht van de media, heeft de SP zich na 1994 ontwikkeld tot een serieuze optie voor een deel van de linkse kiezers. Een klein deel van de GroenLinks-kiezers uit 1994 heeft deze optie omgezet in een voorname om op de SP te stemmen bij een volgende Tweede-Kamerverkiezing.

Tabel 6. *Stemgedrag bij de laatste verkiezingen (in %)*

	GL-kiezers n=1364	SP-kiezers n=718
CDA	2,6	2,1
PvdA	13,3	19,9
VVD	2,1	2,7
D66	11,2	11,1
GroenLinks	52,0	6,3
De Groenen	0,5	0,3
SGP/RPF/GPV	0,2	0,2
CD/CP86	0,2	0,2
Socialistische Partij	0,5	42,3
Ouderenpartijen	0,1	1,0
andere partij	0,4	0,6
niet gestemd, wil niet zeggen	16,8	13,2
totaal	99,9	99,9

6. Ideologisch profiel

Het zal niet verbazen dat de kiezers van de SP en GroenLinks zichzelf duidelijk links van het politieke midden plaatsen. Het onderlinge verschil is echter zeer gering: gemiddeld 2.7 voor de SP-kiezer en 2.6 voor de GroenLinks-kiezer op een 7-puntschaal (waarbij 1= links en 7= rechts). De kiezers van beide partijen delen verder een belangstelling voor de politiek die gemiddeld hoger ligt dan bij de gemiddelde Nederlander. Slechts 20% van hun kiezers zegt geen politieke interesse te hebben, tegenover 40% van

alle respondenten van het Nipo-telepanel. 60% zegt veel interesse in politiek te hebben, tegenover 40% van de overige kiezers in het telepanel.

Als het gaat om de prioriteiten die de politiek zou moeten stellen, zijn er wel duidelijke verschillen tussen de aanhang van beide partijen. In september 1997 is de respondenten uit het Nipo-telepanel gevraagd op welke beleidsterreinen de landelijke politiek zich zou moeten inzetten om problemen op te lossen. Het beleidsterrein 'criminaliteit en veiligheid' wordt door de ondervraagde Nederlanders het meest genoemd, gevolgd door de 'gezondheidszorg' (zie tabel 7).

Tabel 7. Op welke drie terreinen dient de landelijke politiek zich met name in te zetten? (september 1997)

	Gehele electoraat	PvdA	Groen-Links	SP
criminaliteit, onveiligheid	55	52	38*)	33*)
gezondheidszorg	45	51	49	49
werkgelegenheid	36	38	34	34
sociale zekerheid	31	36	37	53*)
neergang normen/waarden	28	26	24	32
milieu	19	18	47*)	13
vreemdelingen, asielzoekers	19	15*)	11	15
kwaliteit onderwijs	16	19	26	25
inkomensverdeling	13	16	17	27*)
bereikbaarheid/infrastructuur	10	6*)	9	4*)

n=1067

*) verschilt significant op 95% niveau

De aanhang van GroenLinks en de SP zou in de landelijke politiek graag enkele andere prioriteiten stellen. Werkgelegenheidsbeleid houdt de linkse kiezer niet méér bezig dan de rest van de Nederlanders. De GroenLinks-kiezers willen in september 1997 met name een grote inzet voor de gezondheidszorg. De SP-kiezers vinden dat ook erg belangrijk, maar zetten de sociale zekerheid op nummer één. Zij laten in vergelijking met alle respondenten en met de GroenLinks-kiezers op een ander beleidsterrein eveneens een traditionele linkse voorkeur zien. De inkomensverdeling dient in de ogen

van de SP-kiezer veel meer aandacht te krijgen.

Het milieubeleid is zoals te verwachten viel een punt van grote zorg voor de GroenLinks-kiezers - na de gezondheidszorg voor hen het belangrijkste beleidsterrein. Het is ook het thema waarop de GroenLinks-kiezers zich het meest onderscheiden van de andere kiezers. Dat kwam ook tot uiting in februari 1998, toen bleek dat 46% van de GroenLinks-kiezers van mening is dat minister M. de Boer van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu dient terug te keren in een volgend kabinet, terwijl slechts 35% van het gehele electoraat (en van de SP-kiezers) dat wenst. De SP-kiezers zijn vergeleken bij GroenLinks-kiezers weinig verontrust over de milieuproblematiek. De prioriteit die zij aan het milieubeleid geven, wijkt echter niet veel af van die van de gemiddelde Nederlander.

Er is, naast De Boer, nog een tweede PvdA-minister die bij de GroenLinks-kiezers op veel waardering kan rekenen. Liefst 64% van hen ziet J.P. Pronk van Ontwikkelingssamenwerking graag terug in een nieuw kabinet, terwijl de SP-kiezer zich op dit punt niet onderscheidt van de gemiddelde Nederlandse kiezer (46%).¹³ Deze populariteit van Pronk wijst erop dat 'ontwikkelingshulp' en 'internationale solidariteit' voor de GroenLinks-aanhanger aanzienlijk belangrijker zijn dan voor de SP-aanhanger.

Over criminaliteit en onveiligheid maken de kiezers van de beide kleinere linkse partijen zich minder zorgen dan de overige kiezers. Verder zijn er praktisch geen GroenLinks-kiezers die vinden dat de problematiek rond asielzoekers en vreemdelingen meer aandacht dient te krijgen. Het beeld dat de SP-kiezers duidelijk rechtse opvattingen over allochtonen en asielzoekers onderschrijven, wordt geenszins bevestigd door deze data. Ook uit de antwoorden op voorgelegde stellingen blijkt dat de opvattingen van de SP-kiezer toleranter zijn dan die van de gemiddelde Nederlander. Dat geldt bijvoorbeeld bij het accepteren van 'ingeburgerde illegalen', maar ook uit de instemming met vrije verstrekking van heroïne aan junkies als een aanvaardbare manier om de criminaliteit terug te dringen. In het algemeen geldt dat bij deze immateriële kwesties de standpunten van de kiezers van de SP zich bevinden tussen de opvatting van de gemiddelde Nederlander en de GroenLinks-kiezer (zie tabel 8).

7. Waardering beleid van paarse coalitie en van PvdA

Op een aantal andere punten zijn de verschillen in politieke opvatting tussen de aanhangers van de SP en GroenLinks eveneens opvallend. Zo kan 56% van de GroenLinks-aanhangers zich vinden in de stelling dat de PvdA in dit kabinet zeer goede ministers heeft geleverd, terwijl het SP-electoraat dat slechts voor 43% vindt (gemiddeld 4,6 versus 4,1; zie tabel 8). De stelling dat de PvdA haar sociaal-democratisch hart kwijt is wordt opvallend vaak door de SP-aanhanger onderschreven, terwijl het oordeel van de GroenLinks-kiezer veel minder afwijkt van het oordeel van de gemiddelde Nederlander.

Hetzelfde beeld wordt zichtbaar als gekeken wordt naar het oordeel over het armoedebeleid en het sociale beleid. Het is steeds de SP-aanhanger die het meest kritisch is over de PvdA en het regeringsbeleid. De opvattingen van de GroenLinks-kiezers onderscheiden zich bij deze onderwerpen vaak wat minder van de opvattingen van de PvdA-kiezers.

Tabel 8. *Stellingen over de PvdA en enkele maatschappelijke problemen*
(7 = in hoge mate mee eens; 1 = helemaal niet mee eens)

	Gehele electoraat	PvdA	Groen-Links	SP
PvdA, zeer goede ministers geleverd	4.7	5.5	4.6	4.1
PvdA komt op voor mijn belangen	4.1	5.6	4.1	3.2
PvdA is een betrouwbare partij	4.8	5.9	4.8	3.9
PvdA is haar sociaal-democratisch hart kwijt	4.0	3.3	4.2	5.4
geen idee waar PvdA voor staat	3.4	2.7	3.4	4.1
te weinig gedaan tegen de armoede in Nederland	4.8	4.8	5.6	5.9
teveel bezuinigd op de sociale zekerheid	5.1	5.1	5.7	6.0
verschil loon en uitkering moet groter	4.9	4.4	4.2	4.2
ik heb niets tegen buitenlanders, maar nu er zoveel komen voel ik me daar niet prettig bij	4.6	4.3	3.1	3.8
ingeburgerde illegalen mogen blijven	3.4	3.8	4.5	3.7
vrije verstrekking heroïne	3.6	4.0	4.7	4.5

n = 1194

Deze duidelijk gereserveerde houding van de kiezers van de SP ten aanzien van de PvdA is niet verwonderlijk, gezien de traditionele anti-sociaal-democratische opstelling van deze partij. De SP heeft gedurende haar hele bestaan haar pijlen op de PvdA gericht. Het kritisch volgen van deze partij raakte in 1989 in een nieuwe fase, toen de PvdA na een lange periode van oppositie weer deel ging uitmaken van de regering. Het deelnemen van de sociaal-democraten in 1994 aan de paarse coalitie met D66 en de VVD werd door de SP zwaar gekritiseerd.¹⁴

Tabel 9. Rapportcijfers, februari 1998

	Gehele electoraat	PvdA-kiezers	GL-kiezers	SP-kiezers
rapportcijfer kabinet*)	6.6	7.4	6.1	6.0
rapportcijfer PvdA	6.4	8.0	6.1	5.3
rapportcijfer D66	5.4	5.9	5.5	4.9
rapportcijfer GL	5.5	5.9	7.8	5.5
rapportcijfer SP	5.2	5.5	6.3	8.0

n=1199

*) rapportcijfer kabinet is gevraagd in september 1997

Het algemene oordeel over het paarse kabinet wijkt niet af van het hierboven geschetste patroon, alhoewel het rapportcijfer van de SP-kiezers in dit geval slechts een fractie lager is (zie tabel 9). Terwijl het kabinet van alle Nederlanders in september 1997 een 6.6 als rapportcijfer krijgt, komt de PvdA-aanhang tot een 7.4. De GroenLinks- en SP-kiezers houden het bij een 6.1 en een 6.0.

Het hoeft geen verbazing te wekken dat het rapportcijfer dat de beide linkse partijen van alle Nederlandse kiezers krijgen geen voldoende is. Opvallend is wel dat in februari 1998 bleek dat het cijfer van alle kiezers voor de SP sinds september 1997 iets is gestegen, terwijl de waardering voor GroenLinks licht is gedaald. Het verschil tussen beide partijen is daarmee binnen vijf maanden gehalveerd.

De SP-kiezer is aanzienlijk kritischer over de PvdA en D66 dan de GroenLinks-kiezer. Verder blijkt dat het oordeel van de GroenLinks-kiezers over de SP (6.3) in het algemeen wat positiever is dan het oordeel van de SP-kiezer over GroenLinks (5.5).

Tabel 10.

De waardering voor de lijsttrekkers, september 1997
(7-puntsschaal: 1 = helemaal niet ..., 7 = zeer ...)

	Gehele electoraat	PvdA- kiezers	GL- kiezers	SP- kiezers
sympathiek				
Kok	5.6	6.3	5.4	4.9
Rosenmöller	4.9	5.1	6.0	5.2
Marijnissen	4.6	4.7	5.1	6.1
bekwaam				
Kok	5.8	6.3	5.7	5.7
Rosenmöller	4.9	5.0	6.0	5.1
Marijnissen	4.6	4.8	4.7	5.8
vertrouwen in Kok als minister-president				
	5.9	6.6	5.8	5.1

n=1067

Rekening houdend met het feit dat het bij de SP en GroenLinks om vrij kleine partijen gaat, is de waardering voor hun lijsttrekkers vrij hoog (zie tabel 10). De beoordeling van hun bekwaamheid en sympathieke uitstraling door alle Nederlanders bevond zich in september 1997 op gelijke hoogte als die voor D66-lijsttrekker E. Borst-Eilers en haar CDA-collega J.G. de Hoop Scheffer. De eigen achterban van beide partijen vond op dat moment de eigen lijsttrekker sympathieker dan PvdA-leider W. Kok; als het gaat om bekwaamheid is de waardering voor Kok echter zeer hoog, ook onder de kiezers van de SP en GroenLinks. Wel is opvallend dat Kok als minister-president bij de SP-kiezers duidelijk minder vertrouwen geniet dan bij de gemiddelde Nederlandse kiezer. In september 1997 had 82% van de Nederlandse kiezers (zeer) veel vertrouwen in Kok, bij de achterban van de SP ging het om 69%.

8. De machtsvraag

Uit bovenstaande analyses blijkt duidelijk dat de kiezers van de SP zeer kritisch staan ten opzichte van het kabinetsbeleid en de PvdA. De jarenlang uitgedragen anti-PvdA-stellingname van de SP-leiding vindt duidelijk weer-

klank bij de huidige SP-kiezers. De GroenLinks-kiezer is veel milder in zijn oordeel over de PvdA en over Kok. De gemiddelde GroenLinks-kiezer staat met zijn opvattingen vaak een stuk dichter bij de opvatting van de PvdA-kiezer. Gezien het kritische oordeel van de SP-aanhang mag verwacht worden dat deze minder reden heeft om bij landelijke verkiezingen op de PvdA te stemmen dan de aanhang van GroenLinks.

De kern van de machtsvraag is of men het belangrijk vindt welke partij de grootste wordt. In september 1997 bevestigde 63% van alle kiezers dat het hun wat uitmaakt of de PvdA dan wel de VVD de grootste partij zou worden. Bij PvdA- en GroenLinks-kiezers lag dat aantal rond de 80%. De SP-aanhang vindt deze vraag minder belangrijk (65%).

Bij een aantal vragen die in februari 1998 gesteld zijn over de machtsvraag, komt steeds naar voren dat de kiezers van GroenLinks hiervoor meer gevoelig zijn dan de SP-achterban. De vraag 'Stel dat Wim Kok alleen minister-president blijft als de PvdA de grootste partij wordt, zou u in dat geval (eerder) op de PvdA stemmen?' werd door 34% van de GroenLinks-achterban (sterk) bevestigend beantwoord, en door slechts 21% van de SP-kiezers. Ook de vraag 'Stel dat Frits Bolkestein zelf minister-president wil worden, zou dat een reden zijn om eerder PvdA te stemmen?', kon op wat meer instemming rekenen bij de GroenLinks-achterban.

9. Conclusie

Als gekeken wordt naar de maatschappelijke achtergrondkenmerken van de achterban van GroenLinks en de SP, zijn geen van beide partijen een getrouwe afspiegeling van de Nederlandse bevolking. Op sommige punten komt de samenstelling van de SP-achterban echter dichtbij de kenmerken van de Nederlandse bevolking. Het gaat dan om zaken als leeftijd, opleiding en inkomen. Op dit punt vertoont de achterban van de SP een duidelijk verschil met die van GroenLinks en een zekere overeenkomst met de achterban van de PvdA.¹⁵ Als het gaat om politieke opvattingen valt vooral op dat de GroenLinks-kiezer dichterbij de PvdA staat dan de SP-kiezer.

De kritiek van de SP-achterban op de PvdA en op het beleid van het paarse kabinet lijkt zich met name toe te spitsen op binnenlandse sociaal-economische onderwerpen als armoedebestrijding, inkomenspolitiek en sociale zekerheid. De kritiek van de GroenLinks-kiezers is minder eenzijdig gericht op sociaal-economische onderwerpen: het betreft nadrukkelijk ook het belang dat wordt toegekend aan het milieubeleid. Het algemene oordeel van de achterban van GroenLinks over het paarse kabinet, de PvdA en Kok is milder dan het oordeel van de gemiddelde SP-kiezer.

Het is niet te voorspellen of de PvdA met het uitspelen van de machtsvraag evenveel succes zal hebben als in 1994. De uitgangspositie voor GroenLinks en de SP om een deel van de bij de gemeenteraadsverkiezingen behaalde winst vast te houden, is echter gunstiger dan in 1994. Gezien de aandacht

die de lijsttrekkers Rosenmöller en J. Marijnissen van de media krijgen en hun in het algemeen sterke optreden, zal de PvdA het waarschijnlijk in de laatste weken van de campagne moeilijker krijgen om de media te domineren dan in 1994. Bovendien hebben de VVD en D66 enerzijds en GroenLinks en de SP anderzijds een gemeenschappelijk belang in het depolitiseren van de machtsvraag. Indien de PvdA er desondanks toch in slaagt de voortzetting van het premierschap van Kok tot centraal campagne-item te maken, zal GroenLinks daar waarschijnlijk meer last van hebben dan de SP.

noten

1. Dit soort omrekeningen zijn altijd arbitrair, omdat stilzwijgend wordt verondersteld dat de relatief grote groep niet-stemmers in hun politieke voorkeur niet afwijkt van de groep die wél heeft gestemd. Dezelfde veronderstelling past men toe op de kiezers van lokale partijen. Bovendien wordt geen rekening gehouden met het feit dat het aanbod van partijen bij gemeenteraadsverkiezingen sterk kan afwijken van de partijpolitieke keuze die een kiezer bij landelijke verkiezingen krijgt voorgelegd. Ondanks deze bezwaren geven deze omrekeningen een indicatie van de landelijke sterkte van een partij bij de gemeenteraadsverkiezingen.

2. Zie voor een analyse van het 'succes' van de SP in 1994: G. Voerman en W. van Schuur, 'David en Goliath? Over de SP en de PvdA', in: *Socialisme en Democratie*, 52 (1995), 2, 86-92; en P. van der Steen, 'De doorbraak van de "gewone mensen"-partij. De SP en de Tweede-Kamerverkiezingen van 1994', in: *Jaarboek 1994 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*, Groningen, 1995, 172-189.

3. In 1977 verloor de CPN vijf zetels, de PPR vier zetels en de PSP één zetel. In totaal ging het om tien van hun zestien kamerzetels. Het dieptepunt voor deze drie kleine linkse partijen lag overigens in 1986, toen de CPN uit de Tweede Kamer verdween en PSP en PPR samen nog maar drie zetels overhielden.

Overigens nam de SP in 1977 voor het eerst aan de Tweede-Kamerverkiezingen deel. De partij kwam niet verder dan 24.420 stemmen. Het beste resultaat werd in 1982 behaald: 44.922 stemmen. In 1989 haalde de partij met J. Marijnissen als lijsttrekker 38.870 stemmen.

4. Zie *GroenLinks laat het niet zo! Evaluatierapport Tweede-Kamerverkiezingen*, Amsterdam, 1994. Na de zeer slechte uitslag bij de Kamerverkiezingen van 1986 concludeerde de politicoloog Van der Eijk al dat de kleine linkse partijen nauwelijks over een eigen vaste achterban beschikten; zie C. van der Eijk, 'De gedeelde kiezers', in: *De Helling*, 1 (1987), 1 (okt.), 32-34.

5. De deelnemers aan het Nipo-telepanel hebben de beschikking over een pc met modem en vullen elke week thuis een vragenlijst in. Van de deelnemers aan het panel is niet alleen hun leefsituatie en achtergrond bekend, maar ook

bijvoorbeeld hun politieke opvattingen en eerder stemgedrag.

6. De data over de kiezers van GroenLinks en de SP zijn slechts een klein onderdeel van dit uitgebreide onderzoek. In *de Volkskrant* van 4 oktober 1997 en 28 februari 1998 is over dit onderzoek gerapporteerd.

7. *GroenLinks laat het niet zo!*, 15-16. Het rapport probeert met name ook te analyseren welke groepen kiezers in 1994 in de laatste weken van de campagne zijn weggelopen. Tot die weglopers behoorden veel jonge kiezers, veel mannen en veel kiezers uit de middenklasse.

8. Uit het evaluatieonderzoek *GroenLinks laat het niet zo!* komt eveneens naar voren dat in 1994 43% van de GroenLinks-kiezers jonger dan 34 jaar was. De oververtegenwoordiging van mannen onder de GroenLinks-kiezers in het onderzoek waarop dit artikel is gebaseerd, is opvallend. Het evaluatieonderzoek uit 1994 en recenter eigen onderzoek van GroenLinks wijst steeds op een behoorlijke oververtegenwoordiging van vrouwelijke kiezers. Volgens het rapport *GroenLinks: verkiezingscampagne 1998 - rapportage kiezersonderzoek* van het 'CO-efficiënt, bureau voor communicatieonderzoek' zou het potentieel voor de Tweede-Kamerverkiezingen 1998 voor 60% uit vrouwen bestaan. Het GroenLinkse electoraat bestond in 1994 voor 57% uit vrouwen.

9. De welstandsklasse wordt conform de definitie van de Vereniging Marktonderzoek (VMO) bepaald op basis van opleiding en laatst uitgeoefend beroep van de hoofdkostwinnaar.

10. In Vlaardingen verloor de SP twee van haar zeven zetels, in Zoetermeer één van de acht zetels, in Leidschendam één van de vijf zetels.

11. Zie V. Mammadouh, N.P. Passchier en H. van der Wusten, 'Hetzelfde maar toch verschillend. De verkiezingskaart van Nederland na de "aardverschuiving"', in: *Jaarboek 1995 DNPP*, Groningen, 1996, 156-157; zie ook G. Voerman, 'De "Rode Jehova's". Een geschiedenis van de Socialistiese Partij', in: *Jaarboek 1986 DNPP*, Groningen, 1987, 142-145.

12. Deze berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de stemkans die de individuele kiezers geeft aan de verschillende partijen (10 = maximale stemkans; 1 = minimale stemkans). Zie voor een analyse van deze methode om de onderlinge concurrentie tussen partijen te meten: J. Tillie, *Party Utility and Voting Behaviour*, Amsterdam, 1995.

13. Zie voor een oordeel van de kiezers over de wenselijke terugkeer van alle ministers: *de Volkskrant*, 28 februari 1998.

14. Zie G. Voerman, 'Een partij voor "gewone mensen". Bij het parlementaire debuut van de SP', in: *Politiek & Cultuur*, 54 (1994), 2 (apr.), 3-9.

15. Zie M. Leijenaar en K. Niemöller, 'Het profiel van de PvdA-achterban', in: *Socialisme en Democratie*, 51 (1994), 1, 36-47.